

Innst. S. nr. 225

(2000-2001)

Innstilling fra Stortingets presidentskap om evaluering av ordningen med EOS-utvalget (Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste)

Til Stortinget

Bakgrunnen for saken

Stortinget vedtok 12. februar 1998 - i samsvar med Innst. S. nr. 77 (1997-1998) fra kontroll- og konstitusjonskomiteen - å be Presidentskapet fremme en evaluering av ordningen med EOS-utvalget før utløpet av stortingsperioden. Komiteen uttalte i innstillingen at man trenger en grundig utredning for å evaluere hele ordningen med EOS-utvalget, herunder oppnevning, størrelse, organisering, virksomhet og rapporteringsrutiner. Stortinget har senere ved ulike anledninger kommet tilbake til evalueringsspørsmålet, spesielt i forbindelse med behandlingen av utvalgets årsmelding for 1998.

Etter § 1 i instruksen skal utvalget ha 7 medlemmer medregnet leder og nestleder, alle valgt av Stortinget for et tidsrom av inntil 5 år. Det bør unngås at flere enn 4 medlemmer skiftes ut samtidig.

EOS-utvalget har for tiden følgende sammensetning:

Leif Mevik, Oslo, leder,
Svein Grønnern, Oslo, nestleder,
Elsa Eriksen, Lenvik,
Oddrunn Pettersen, Berlevåg,
Stein Ørnhei, Tvedestrand,
Agnes Reiten, Torvikbukta,
Kjersti Graver, Bærum.

Mevik, Ørnhei og Graver er valgt inntil 30. juni 2004, mens Grønnern, Eriksen, Pettersen og Reiten er valgt inntil 30. juni 2001.

Etter anmodning av Presidentskapet har EOS-utvalget foretatt en egen-evaluering i brev av 29. november 2000 til Presidentskapet. Brevet er trykt som vedlegg 1 til denne innstilling.

Sammendrag av brev av 29. november 2000 fra EOS-utvalget til Presidentskapet

Utvalget beskriver sin arbeidsmåte, som består av inspeksjoner og klagebehandling. Så langt utvalget kan vurdere det, ivaretar kontrollregimet som det nå prak-

tiseres de pålagte kontrolloppgaver på en forsvarlig måte. Ser man bort fra den situasjon som oppsto våren 1998 med hensyn til utvalgets innsyn i etterretningstjenesten, er det utvalgets vurdering at samtlige tjenester og øvrige innspiserte institusjoner har utvist samarbeidsvilje og åpenhet.

Utvalget skal følge prinsippet om etterfølgende kontroll, likevel kan det kreve innsyn i og uttale seg om løpende saker. Utvalget har en viss plikt til å undersøke saker og forhold som det ut fra kontrollformålet finner riktig, spesielt slike som har vært gjenstand for offentlig kritikk. På den annen side må det unngå en kontroll som virker foregripende og derved styrende på konkrete operative skritt. Til tider har utvalget funnet avveiningen mellom disse hensynene vanskelig, spesielt i forhold til POTs saker. Selv om det kunne ha vært ønskelig, er det imidlertid neppe mulig å utforme mer presise kriterier enn de loven og instruksene gir i dag. Det vil si at det nok fortsatt må bli en skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfellet hvorvidt utvalget skal foreta undersøkelser i en pågående sak, om det skal nøye seg med å få en orientering, og om utvalget skal uttrykke noe syn på spørsmål som oppstår osv. Det er særlig viktig at kontroll med løpende saker gjennomføres på en måte som ikke virker styrende og som heller ikke kan oppfattes slik.

I juni 1998 behandlet Stortinget enkelte spørsmål vedrørende utvalgets innsyn i FO/E, og i den sammenheng anvendelsen av §§ 5 og 6 i utvalgets instruks. Stortinget ga føringer på utvalgets praktisering av innsynsretten i etterretningstjenesten, og ga uttrykk for at ved tvister om innsyn i denne tjenesten skal saken forelegges forsvarsministeren, og om nødvendig bringes inn for Stortinget. Etter saken fra 1998 har det ikke oppstått tvister om innsyn, og det er i dag et betydelig bedre samarbeid mellom etterretningstjenesten og utvalget. Etter utvalgets syn er det på bakgrunn av erfaringene fra det siste året ikke behov for å foreta endrin-

ger i det formelle regelverket. En formalisering vil også kunne virke mot sin hensikt fordi formelle regler gjerne gir mindre rom for fleksibilitet.

Verken kontrollloven eller instruksene åpner for at utvalget kan gi Stortinget gradert informasjon. Dersom utvalget anser at Stortinget bør gjøre seg kjent med graderte opplysninger i en sak, skal det iht. instruksene gjøre Stortinget oppmerksom på det, men heller ikke en slik meddelelse kan inneholde graderte opplysninger. I et notat av 25. mai 1999 fra Stortingets administrasjon til kontroll- og konstitusjonskomiteen er det lagt til grunn at dersom Stortinget vil innhente graderte opplysninger på bakgrunn av en meddelelse fra utvalget, må det skje i form av en anmodning til regjeringen om å få angjeldende informasjon derfra. Ifølge notatet vil det etter gjeldende regelverk ikke kunne bli aktuelt for utvalget å oversende gradert informasjon til Stortinget, heller ikke graderte brev utvalget måtte ha sendt forvaltningen. I den såkalte innsynssaken fra 1998 oversendte Forsvarsdepartementet enkelte graderte dokumenter i saken til Stortinget, men unnlot å oversende utvalgets uttalelser. Denne situasjon opplevde utvalget som lite tilfredsstillende.

Den ordning som følger av dagens regelverk og de prosedyrer som er skissert i notatet, er enkle å praktisere for utvalget. Ordningen utgjør for så vidt ikke noe problem. Det må også kunne legges til grunn at en anmodning fra Stortinget til regjeringen om oversending av gradert informasjon i en sak, vil føre til at den informasjon Stortinget får er fullstendig. Prinsipielt sett mener utvalget likevel at det kunne være en fordel om utvalget i helt spesielle tilfeller hadde en åpning for å gi Stortinget graderte opplysninger. Utvalget kan komme i en situasjon hvor det ikke har noe sted å gå med opplysninger det anser det viktig at Stortinget kjenner til.

Instruksens bestemmelser om antall inspeksjoner anses som tilfredsstillende. Uanmeldte inspeksjoner burde kunne foretas sentralt så vel som av underliggende sivile og militære myndigheter. Verken lov eller instruks hjemler eksplisitt uanmeldte inspeksjoner. Utvalget leser imidlertid regelverket slik at hjemmel for dette foreligger. Uansett denne forståelsen av regelverket ville utvalget finne det hensiktsmessig om instruksene eksplisitt slår fast at uanmeldte inspeksjoner kan foretas. Derved gjøres ordningen allment kjent for tjenestene og vil ikke kunne oppfattes negativt.

Utvalget har etter hvert begynt å ta i bruk sakkyndig bistand innenfor tele- og datakommunikasjon. Behovet er størst i etterretningstjenesten, og erfaringene her er gode. Kontrollloven og instruksene gir utvalget vid adgang til å anta bistand. Bruk av sakkyndig synes å være en nødvendighet innenfor deler av kontrollområdet. Utvalget tar sikte på å bruke sakkyndig bistand fremover i større grad.

Overordnet påtalemyndighet (statsadvokat og riksadvokat) omfattes ikke av utvalgets kontroll. POT er i

etterforskningssaker underlagt kontroll og styring fra overordnet påtalemyndighet, mens Justisdepartementet har et overordnet ansvar i de forebyggende sakene. POTs disposisjoner omfattes av utvalgets kontrollansvar hva enten det gjelder etterforskningssaker eller forebyggende saker. Fordi det i etterforskningssaker kan være utstrakt kontakt og samarbeid mellom POT og statsadvokaten, kan imidlertid avgrensningen av hva som er utvalgets kontrollansvar i disse sakene være vanskelig. Utvalgets syn er at det ikke er tungtveiende grunner som taler for å utvide kontrollområdet. På den annen side vil det heller ikke være noen god løsning helt å unnta etterforskningssakene fra utvalgets kontroll.

§ 7 siste ledd i instruksene må oppheves som følge av at § 7 i kontrollloven (om utvalgets rett til å påkjære visse rettslige kjennelser m.v.) er opphevet.

Det foreslås ingen endring i instruksens regler om bruk av avhørs form.

Når det gjelder utvalgets sammensetning, mener utvalget at den blanding som man har i dag av personer med politisk bakgrunn og parlamentarisk erfaring, og personer med andre kvalifikasjoner, er en heldig løsning som bør beholdes. Det anses som en styrke for utvalget at det blant sine medlemmer har personer med lang politisk erfaring fra regjering og Storting og lokaladministrasjon. Likeledes er det viktig at utvalget også består av personer med solid faglig bakgrunn, særlig innenfor jus, samfunnsvitenskap/samtidshistorie og statsadministrasjon. Hvordan den numeriske fordeling mellom disse bør være, vil ikke utvalget ta standpunkt til.

Utvalget fungerer tilfredsstillende med den størrelse det har i dag. Den praktiske gjennomføring av kontrolloppgavene vil kunne ivaretas forsvarlig også med et noe mindre utvalg. Det viktigste hensynet mot å redusere antall medlemmer, er at det kan gå ut over den bredden i sammensetningen som har vært sett som viktig også for allmennhetens tillit.

Sekretariatet består i dag av en jurist, ansatt hos sivilombudsmannen, og en kontomedarbeider, ansatt i Stortingets administrasjon. Begge arbeider på deltid for utvalget. Denne ordningen fungerer stort sett godt. Utvalget ønsker imidlertid å få vurdert om det er mulig å etablere en ordning hvor ytterligere en ansatt hos ombudsmannen kan gis mulighet for å tilknyttes sekretariatet i situasjoner hvor det oppstår særlige behov. Det tenkes her på situasjoner hvor det kan være spesielt stor arbeidsbelastning, og ved sykefravær. Sivilombudsmannen har stilt seg positiv til å medvirke til en slik ordning, såfremt de ressurser utvalget da legger beslag på kan bli kompensert.

EOS-utvalgets skriv av 29. november 2000 er blitt forelagt kontroll- og konstitusjonskomiteen til uttalelse. Komiteen har i brev av 30. januar 2001 avgitt en uttalelse som er trykt som vedlegg 2 til denne innstilling.

Sammendrag av brev av 30. januar 2001 fra kontroll- og konstitusjonskomiteen til Presidentskapet

Komiteen mener kombinasjonen av anmeldte inspeksjoner, kontroller og stikkprøver på en tilfredsstillende måte ivaretar kontrollformålene slike de er beskrevet i § 2 i loven. I så måte er Stortingets intensjoner med loven etter komiteens oppfatning langt på vei oppnådd, i og med at tjenestene både er underlagt ekstern og uavhengig parlamentarisk kontroll, og deres virksomheter er mer anerkjent som en del av vårt demokrati.

Komiteen er enig i at avveiningen mellom prinsippet om utvalgets etterfølgende kontroll og utvalgets initiativrett er et dilemma som foreløpig ikke lar seg regulere mer konkret ved lov eller instruks.

Når det gjelder utvalgets innsynsrett, er komiteen enig i at det ikke er behov for endringer i det formelle regelverket. Komiteen uttrykker tilfredshet med at den avklaring som Stortinget gjorde i forbindelse med årsberetningen for 1998, har hatt en positiv virkning.

Komiteen forstår utvalgets bekymring for å komme i den situasjon at det sitter på graderte opplysninger det mener ikke kan bringes videre til noen andre enn oppdragsgiveren Stortinget. Tross dette mener komiteen at andre tungtveiende hensyn taler i retning av å videreføre dagens strenge praksis, og foreslår dermed ikke endringer i loven eller instruksene.

Komiteen anbefaler Presidentskapet å utrede og vurdere nærmere om uanmeldte inspeksjoner skal kunne finne sted, også hensett til om slike inspeksjoner kan medføre etterfølgende protest fra overvåkingssjefen, jf. instruksene §§ 5 og 6.

Komiteen understreker at bruk av sakkyndig bistand selvsagt må skje innenfor de budsjetttrammer utvalget får fra Stortinget. Komiteen påpeker også at ekstern sakkyndig bistand krever nødvendig sikkerhetsklaring, og er en utfordring for behovet for å holde sensitive data innenfor en begrenset krets.

Komiteen er enig i at det ikke er tungtveiende grunner til å utvide kontrollområdet i forhold til overordnet påtalemyndighet. Komiteen er ellers enig i at § 7 siste ledd i kontrollinstruksene må oppheves som følge av at § 7 i loven er opphevet.

Komiteen har i sitt arbeid med utvalgets årsberetninger og sammensetning ikke sett behov for å endre antall medlemmer i utvalget. For øvrig viser komiteen til Innst. S. nr. 77 (1997-98). Ved behandlingen av denne innstilling ble det vedtatt å endre instruksene slik at utvalget skal velges etter innstilling fra Presidentskapet, mens innstilling tidligere ble fremmet av valgkomiteen.

Når det gjelder utvalgets ønske om å etablere en ordning hvor ytterligere en ansatt hos sivilombudsmannen kan gis mulighet for å tilknyttes utvalgets sekretariat i situasjoner hvor det oppstår særlige behov, bemerker komiteen at dette bør kunne arrangeres, men at utvalget må forholde seg til det budsjett Stortinget har vedtatt, og komiteen anbefaler ikke at det åpnes for en generell økning i bemanningen.

Presidentskapets merknader

Presidentskapet viser til uttalelsene fra EOS-utvalget og kontroll- og konstitusjonskomiteen.

Presidentskapet er enig med komiteen i at EOS-utvalgets kontroll med EOS-tjenestene, slik den er beskrevet i utvalgets årsmeldinger og evalueringsuttalelsen, må sies å ha oppfylt de intensjoner Stortinget hadde da kontrollloven og instruksene ble vedtatt i 1995. Heller ikke Presidentskapet ser derfor behov for materielle endringer i utvalgets arbeidsmåte eller i regelverket.

Presidentskapet har merket seg utvalgets beskrivelse av spenningsforholdet mellom at utvalget på den ene side skal følge prinsippet om etterfølgende kontroll, mens utvalget på den annen side kan kreve innsyn i og uttale seg om løpende saker. Det siste må bl. a. sees i sammenheng med at formålet med kontrollen er å forebygge at det øves urett mot noen. Presidentskapet understreker utvalgets påpeking av viktigheten av at kontroll med løpende saker gjøres på en måte som ikke virker styrende på konkrete operative skritt og som heller ikke kan oppfattes slik.

Når det gjelder utvalgets innsynsrett, er Presidentskapet enig i at det ikke er behov for endringer i det formelle regelverket.

Utvalget mener at det kunne være en fordel om utvalget i helt spesielle tilfeller hadde en åpning for å gi Stortinget graderte opplysninger. Presidentskapet har forståelse for denne oppfatningen, men slutter seg etter en samlet vurdering til komiteens standpunkt om at det på dette området ikke bør gjøres endringer i loven eller instruksene.

Spørsmålet om uanmeldte inspeksjoner er reist. Presidentskapet finner ikke grunn til å foreslå at en bestemmelse om dette blir tatt inn i instruksene.

Som følge av at § 7 i kontrollloven om utvalgets kjæremålsrett tidligere er opphevet, foreslås § 7 siste ledd i instruksene opphevet.

Presidentskapet har ellers merket seg at Justisdepartementet for tiden utreder spørsmålet om opprettelse av et arkiv over anonymiserte rettsavgjørelser for forsvarere som blir oppnevnt i saker hvor det begjæres tillatelse av forhørsretten til å foreta skjulte etterforsknings-skritt. I samsvar med det som uttales i utvalgets egen-evaluering forutsetter Presidentskapet at man kommer tilbake til dette som egen sak dersom det i den sammenheng blir aktuelt å legge oppgaver til utvalget.

Når det gjelder utvalgets sekretariat, finner Presidentskapet det rimelig at ytterligere en ansatt hos sivilombudsmannen kan tilknyttes sekretariatet i situasjoner hvor det måtte oppstå særlig behov, som ved sykefravær og spesielt stor arbeidsbelastning.

Presidentskapets tilråding

Presidentskapet viser til ovenstående og råder Stortinget til gjøre følgende

v e d t a k :

- a. I Stortingets vedtak 30. mai 1995 om instruks om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS) oppheves § 7 sjette ledd.
- b. Endringen trer i kraft straks.

Oslo, i Stortingets presidentskap, den 3. mai 2001

Kirsti Kolle Grøndahl

Hans J. Røsjorde

Odd Holten

Gunnar Skaug

Svein Ludvigsen

Jorunn Ringstad

Vedlegg 1

Brev fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) til Stortingets presidentskap, datert 29. november 2000

Evalueringssuttalelse fra EOS-utvalget

I. Bakgrunn

I brev 8. juni 2000 har Stortingets presidentskap bedt EOS-utvalget om å foreta en egen-evaluering av den gjeldende kontrollordning for de hemmelige tjenester, som ble etablert i 1996. I brevet heter det:

”Stortinget gjorde den 12. februar 1998 – i samsvar med Innst. S. Nr. 77 (1997-98) fra Kontroll- og konstitusjonskomiteen – følgende vedtak: ”Stortingets presidentskap bes fremme en evaluering av ordningen med EOS-utvalget før utløpet av stortingsperioden.” Komiteen uttalte i innstillingen at man trenger en grundig utredning for å evaluere hele ordningen med EOS-utvalget, herunder oppnevning, størrelse, organisering, virksomhet og rapporteringsrutiner. Stortinget har senere ved ulike anledninger kommet tilbake til evalueringsspørsmålet, spesielt i forbindelse med behandlingen av utvalgets årsmelding for 1998.

Presidentskapet har besluttet at evalueringen av ordningen med EOS-utvalget skal foregå på følgende måte: Presidentskapet anmoder EOS-utvalget om å foreta en egen-evaluering i en uttalelse til Presidentskapet. Denne uttalelsen vil bli forelagt kontroll- og konstitusjonskomiteen til uttalelse. Presidentskapet vil senere vurdere om det skal innhentes uttalelse fra de berørte departementer.

Under henvisning til ovenstående anmoder Presidentskapet utvalget om å foreta en egen-evaluering. Det forutsettes lagt til grunn at EOS-tjenestene fortsatt skal kontrolleres av et organ oppnevnt av Stortinget. De øvrige sider ved utvalgets organisering og virksomhet bør evalueres, inkludert spørsmålet om det bør gjøres endringer/tilføyelser i loven om kontroll med EOS-tjenestene og instruksene for utvalget. Flere slike problemstillinger er allerede blitt reist i utvalgets årsmeldinger og i kontroll- og konstitusjonskomiteens innstillinger om disse. Presidentskapet forutsetter at utvalget lar evalueringen omfatte bl.a. disse spørsmålene.

Presidentskapet ber om uttalelse innen utgangen av 2000”.

Nedenstående evalueringssuttalelse er i all hovedsak laget på denne bakgrunn.

I avsnitt II gis en generell omtale av utvalgets arbeidsmåte og erfaringer, og en sammenfattende vurdering av kontrollordningen. I avsnitt III omtales konkrete problemer som har oppstått, og i avsnitt IV drøftes mulige tiltak for å effektivisere kontrollen. Avsnitt V omhandler oppnevning, størrelse og sammensetning, avsnitt VI omhandler sekretariatet, mens avsnitt VII omhandler en mulig arkivordning for forsvarere.

II. Utvalgets arbeidsmåte og erfaringer

Utvalget har nå vært i virksomhet i om lag fire og et halvt år. Dette har gitt et relativt bredt erfaringsgrunnlag som basis for en evaluering. Det må likevel understrekes at det er krevende å opparbeide og holde ved like innsikt i samtlige tjenesters virksomhet. Kontroll-

området er stort og oppgavene mange. Det er også grunn til å påpeke at tjenestene i perioden siden utvalgets etablering, har gjennomgått til dels omfattende omstillinger og omstruktureringer.

Utvalgets virksomhet er regulert i Lov om kontroll med etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste av 3. februar 1995 nr 7 (kontrollloven), og i instruks fastsatt av Stortinget 30. mai 1995 i medhold av loven (kontrollinstruksen). Kontrollformålene er iht § 2 i loven å klarlegge om og forebygge at det øves urett mot noen, å påse at virksomheten ikke utilbørlig skader samfunnslivet, og å påse at virksomheten holdes innenfor rammen av lov, direktiver og ulovfestet rett.

På det praktiske plan utøver utvalget sine funksjoner ved gjennomføring av inspeksjoner i EOS-tjenestene sentralt og i underlagte ledd, og ved behandling av klagesaker.

Inspeksjoner

Kontrollinstruksen § 11 nr 2 fastlegger at utvalgets tilsynsvirksomhet skal omfatte minst 2 inspeksjoner i året i Etterretningsstaben, 4 i Sikkerhetsstaben og 6 i Overvåkingssentralen. Videre skal det foretas årlige inspeksjoner av minst 4 tjenestesteder i den ytre overvåkingstjeneste, og av minst 2 tjenestesteder i etterretningsstaben lokalt og/eller etterretnings/sikkerhetstjeneste ved militære staber og avdelinger. Ytterligere skal det årlig foretas inspeksjon av personellsikkerhetstjenesten ved minst 2 departementer/etater.

En inspeksjon innledes normalt med en orientering fra vedkommende tjenestes/institusjons leder om dens virksomhet, med hovedvekt på aktuelle saker og problemstillinger. Utvalget kan på forhånd be om orienteringer om spesielle sider ved virksomheten som det måtte være interessert i. Etter disse orienteringer utvikler det seg som regel ikke bare en runde med spørsmål og svar, men snarere en form for dialog mellom tjenesten og utvalget. Dette bidrar til økt innsikt fra utvalgets side i konkrete saker og forhold, og til å bygge gjensidig tillit, som utvalget ser på som svært viktig for å kunne ha reelt sett fungerende, effektive kontrollprosedyrer. Etter denne dialogen foretar utvalget sine fysiske inspeksjoner i form av kontroll med arkiver, journaler og ulike personregistre, også elektronisk baserte registre. Utover kontroll med det materialet som utvalget ber om å få seg forelagt, foretas det som regel også stikkprøver i arkiver (saker), postjournaler og personregistre m.m. Dersom inspeksjonene avdekker kritikkverdige eller uheldige forhold, blir dette meddelt vedkommende institusjon i form av et brev, etter at institusjonen har fått anledning til å uttale seg om forholdet.

Ved inspeksjoner i OVS får utvalget rutinemessig fremlagt en saksoversikt, som bl a gir informasjon om

nye etterforskingssaker og nye forebyggende person-saker, og om vesentlige endringer i sakene, herunder rettslige beslutninger om etterforskingsskritt. Likeledes fremlegges rutinemessig utskrift av nye registreringer i tjenestens sentrale henvisnings- og arbeidsregister. I FO/S fremlegges alle klageavgjørelser i klareringssaker. Utvalget foretar normalt også stikkprøvekontroll av et antall ikke påklagede klareringsnektelser. I FO/E foretar utvalget stikkprøver i tjenestens arkiver. Det er her ikke etablert noen ordning med rutinemessig fremleggelse av særskilte typer dokumenter eller oversikter.

Klagebehandling

Utvalget mottar jevnlig klager fra enkeltindivider om mistanke om ulike former for overvåking. Disse klagenes behandles i henhold til lov og instruks. Det vil si at alle klager blir undersøkt i den tjenesten de retter seg mot. Noen klager på overvåking er nokså uspesifiserte, men de fleste retter seg uttrykkelig mot POT. Omfanget av undersøkelsene avhenger av hvilke opplysninger som gis i klagen og hva som måtte bli funnet ved første gangs undersøkelse. I de siste par årene har utvalget også mottatt noe flere klager over avgjørelser om sikkerhetsklarering. Dette er saker som har vist seg å være relativt arbeidskrevende, spesielt slike som har betydning for vedkommendes stilling. Utvalget ser det som viktig at disse sakene blir grundig behandlet, og at det blir gitt signaler tilbake til klareringsmyndighetene, særlig om saksbehandlingen når en avgjørelse har stor betydning for den det gjelder.

Generelt må det sies at det er gjennom inspeksjonsvirksomheten utvalget har sin viktigste funksjon som kontrollorgan. Utvalget legger likevel stor vekt også på klagebehandlingen, fordi behandling av klager fra enkeltpersoner direkte gjelder klarlegging og forebygging av om det øves urett mot noen, noe som er et hovedformål med kontrollen. Det maner også til ansvar og grundighet at klagerne gjerne oppfatter utvalget som enkeltmenneskets forsvarer i et ellers lukket system. Graderingen i sakene medfører at utvalget vanligvis ikke kan gi noen utfyllende begrunnelse – selv om det i det store flertall av saker ville ha brakt en avklaring som klageren kunne ha slått seg til ro med. De begrensede mulighetene til å gi en nærmere begrunnelse medfører at utvalget er helt avhengig av at man har tillit til at det foretas grundige og uavhengige undersøkelser av klagenes.

Sammenfattende vurdering av kontrollordningen

Sammenfattende, så langt utvalget kan vurdere det, ivaretar kontrollregimet som det nå praktiseres de pålagte kontrolloppgaver på en forsvarlig måte. Ser man bort fra den situasjon som oppsto våren 1998 med hensyn til utvalgets innsyn i etterretningstjenesten, er det utvalgets vurdering at samtlige tjenester og øvrige innspiserte institusjoner har utvist samarbeidsvilje og åpenhet. Kontrollregimet bidrar etter utvalgets oppfatning til å høyne tjenestenes bevissthet om de rettslige

rammer for virksomheten, og om betydningen av til enhver tid å ha ryddige og oversiktlige arkiver og journaler. Det er videre utvalgets vurdering at dets virksomhet bidrar til å formidle til offentligheten at de hemmelige tjenestene er underlagt en ekstern og uavhengig kontroll og at de er en del av vårt demokratiske samfunn. Utvalget ønsker på den annen side ikke å bli sett på som en ”legitimitetsleverandør” for tjenestenes virke, men som hva det i realiteten er - et organ som på vegne av Stortinget utøver en permanent og reell kontroll med de hemmelige tjenestene.

Utvalget har siden opprettelsen gjennomført møter med enkelte andre lands kontrollmyndigheter. Det er utvalgets foreløpige vurdering at det norske regelverk for kontroll med de hemmelige tjenestene, og gjennomføringen av kontrollen, neppe står tilbake for det regelverk man har i disse landene. Det er særegent at kontrollen med alle tjenester er samlet i ett utvalg. Dette er krevende, men har en stor fordel pga berøringspunktene mellom tjenestene. I enkelte andre land, som har delt kontrollfunksjonene, synes koordinering og avgrensning å være et ikke ubetydelig problem. Andre særtrekk er de relativt hyppige og konkrete inspeksjoner som vår kontrollordning er basert på, og at det hos oss er gjennomført et så klart skille mellom kontrollfunksjon og styringsfunksjon.

III. Konkrete problemer som har oppstått

Regelverket for EOS-utvalget var nytt da utvalget ble etablert i mars 1996. I kontrollarbeidet har det derfor vært nødvendig å foreta tolkninger av ulike bestemmelser. De punktene som her skal omtales, må sees på denne bakgrunn.

1. Etterfølgende kontroll og utvalgets initiativrett

Utvalget skal iht kontrollinstruksen § 7 følge prinsippet om etterfølgende kontroll, men det heter samme sted at utvalget likevel kan kreve innsyn i og uttale seg om løpende saker. Dette spenningsforholdet mellom en etterfølgende kontroll og initiativretten, kommer også til uttrykk i andre bestemmelser i regelverket. F eks er oppgaveangivelsen i kontrollloven § 3 annet ledd vid og pålegger utvalget en viss plikt til å undersøke saker og forhold som det ut fra kontrollformålet finner riktig, spesielt slike som har vært gjenstand for offentlig kritikk. Samtidig er det understreket i kontrollinstruksen § 4 annet ledd at kontrollen bør innrettes slik at den er til minst mulig ulempe for tjenestenes løpende virksomhet.

De sentrale hensynene er på den ene side å unngå en kontroll som virker foregripende og derved styrende på konkrete operative skritt. På den annen side ville en kontroll som skulle være ubetinget etterfølgende i forhold til den enkelte ”sak”, kunne bli så lite aktuell at den mister effekt i forhold til kontrollformålet i loven § 2 om å forebygge at det begås urett. En slik ordning kunne også åpne for uheldige tilpasninger fra tjenestenes side.

Utvalget har til tider funnet avveiningen mellom disse hensynene vanskelig, spesielt i forhold til POTs saker. Problemstillingen har ved flere anledninger blitt drøftet uformelt i inspeksjoner i OVS. Selv om det kunne ha vært ønskelig, er det imidlertid neppe mulig å utforme mer presise kriterier enn de loven og instruksjonen gir i dag. Det vil si at det nok fortsatt må være slik at det blir en skjønnsmessig vurdering i det enkelte tilfellet hvorvidt utvalget skal foreta undersøkelser i en pågående sak, om det skal nøye seg med å få en orientering, og om utvalget skal eller bør uttrykke noe syn på spørsmål som oppstår osv. Dette betyr også at det over tid vil kunne oppstå situasjoner hvor det er uenighet mellom utvalget og tjenestene om disse spørsmålene. I enkeltsaker stilles utvalget her med andre ord overfor et dilemma, men det er et dilemma utvalget vel må leve med. Ytterligere erfaring vil også gjøre utvalget bedre i stand til å håndtere slike situasjoner.

Utvalget har møtt denne problemstillingen så vidt ofte på det praktiske plan at det har funnet grunn til å gjøre rede for den i en evaluering. Det er særlig viktig at kontroll med løpende saker gjennomføres på en måte – gis en form – som ikke virker styrende og som heller ikke kan oppfattes slik. Utvalget legger i dag stor vekt på dette i den praktiske gjennomføringen av kontrollen.

Utvalgets konklusjon må altså bli at det tross disse gråsone-situasjonene neppe er et påtrengende behov for regelendringer.

2. Utvalgets innsynsrett

I juni 1998 behandlet Stortinget enkelte spørsmål vedrørende utvalgets innsyn i FO/E, og i den sammenheng anvendelsen av §§ 5 og 6 i utvalgets instruks. Stortinget ga føringer på utvalgets praktisering av innsynsretten i etterretningstjenesten, og ga uttrykk for at ved tvister om innsyn i denne tjenesten skal saken forelegges forsvarsministeren, og om nødvendig bringes inn for Stortinget. Det ble forutsatt at spørsmål om eventuell regelfesting burde sees nærmere på i forbindelse med evalueringen av kontrollordningen.

Som redegjort for i utvalgets årsmelding for 1999, har utvalget det siste året arbeidet planmessig for å etablere et innsyn og et kontrollopplegg som er tilfredsstillende i forhold til de oppgaver utvalget er pålagt etter lov og instruks, og som ivaretar særlige konfidensialitetshensyn i etterretningstjenesten. Det har etter saken fra 1998 ikke oppstått tvister om innsyn, og det kan i dag konstateres at det er et betydelig bedre samarbeid mellom tjenesten og utvalget. Det arbeidet som er gjort har gitt større innsikt og derved en kvalitativt bedre kontroll med tjenesten.

Etter utvalgets syn er det på bakgrunn av erfaringene fra det siste året ikke behov for å foreta endringer i det formelle regelverket. Utvalget har tatt med seg de føringer Stortinget ga om praktisering av innsynsretten, og dersom en tvist skulle oppstå vil den prosedyren Stortinget anviste bli benyttet like fullt. En formalisering vil også kunne virke mot sin hensikt fordi formelle

regler gjerne gir mindre rom for fleksibilitet. I det praktiske kontrollarbeidet, som bl a innbefatter arkivinspeksjoner, kan den fleksibiliteten som dagens ordning gir, være en fordel også sett fra tjenestens side.

3. Utvalgets årsmeldinger, kommunikasjon med Stortinget

Verken kontrollloven eller instruksjonen åpner for at utvalget kan gi Stortinget gradert informasjon. Utgangspunktet er kontrollloven § 8 nr 2 der det slås fast at utvalgets meldinger og deres vedlegg skal være ugraderte. Dersom utvalget anser at Stortinget bør gjøre seg kjent med graderte opplysninger i en sak, skal det iht instruksjonen § 13 nr 2 gjøre Stortinget oppmerksom på det, men heller ikke en slik meddelelse kan inneholde graderte opplysninger. Den videre håndteringen av en slik meddelelse vil være opp til Stortinget. Utvalget har således ikke anledning til av eget tiltak å meddele Stortinget graderte opplysninger.

I notat fra Stortingets administrasjon til Kontroll- og konstitusjonskomiteen 25. mai 1999 (sak 99/01109), er det lagt til grunn at dersom Stortinget vil innhente graderte opplysninger i en sak på bakgrunn av en meddelelse fra utvalget etter instruksjonen § 13 nr 2, (eller på annen bakgrunn) så må det skje i form av en anmodning til regjeringen om å få angjeldende informasjon derfra. Notatet innebærer at det aldri vil kunne bli aktuelt for utvalget å oversende gradert informasjon til Stortinget, heller ikke graderte brev utvalget måtte ha sendt forvaltningen i den enkelte sak.

Det har i enkeltsaker oppstått spørsmål omkring utvalgets rapportering til Stortinget. Her kan nevnes den såkalte innsynssaken fra 1998 (som foranlediget nevnte notat). Forsvarsdepartementet oversendte enkelte graderte dokumenter i saken til Stortinget, men unnlot å oversende utvalgets uttalelser. Denne situasjonen opplevde utvalget som lite tilfredsstillende. Det skal ikke her gås nærmere inn på håndteringen av den konkrete saken. Poenget i forbindelse med en evaluering er at saken illustrerer behovet for å ha klare regler og prosedyrer når spesielle saker oppstår, og – sett fra utvalgets ståsted - prosedyrer som sikrer at Stortinget får et fullstendig bilde når først noe gradert informasjon blir gitt om en sak.

Den ordningen som følger av dagens regelverk og de prosedyrer som er skissert i notatet er enkle å praktisere for utvalget. Ordningen utgjør for så vidt ikke noe problem. Og det må kunne legges til grunn at en anmodning fra Stortinget til regjeringen om oversendelse av gradert informasjon i en sak, vil føre til at den informasjon Stortinget får er fullstendig. Prinsipielt sett mener utvalget likevel at det kunne være en fordel om utvalget i helt spesielle tilfeller hadde en åpning for å gi Stortinget graderte opplysninger. Utvalget kan komme i en situasjon hvor det ikke har noe sted å gå med opplysninger det anser det viktig at Stortinget kjenner til. Utvalget innser at en slik ordning kan reise problemstillinger av større rekkevidde, men har likevel villet peke på problemstillingen.

IV. Mulige tiltak for en mer effektiv kontrollordning

1. Antall inspeksjoner, uanmeldte inspeksjoner

Generelt sett er det utvalgets vurdering at det antall inspeksjoner som er fastsatt i instruksen er passende. Utvalget har tidligere stilt spørsmål om det kunne være behov for å øke antallet inspeksjoner i etterretningsstaben fra 2 til 3, men har kommet til at dette ikke er nødvendig i lys av den fleksibilitet instruksens § 11 nr 2 angir når det heter at "tilsynsvirksomheten skal minst omfatte" de der nevnte inspeksjonstall. Utvalget tolker denne formuleringen slik at det står relativt fritt til å foreta flere inspeksjoner enn de som er angitt i instruksens, dersom utvalget ser et behov for dette. Utvalget er klar over at det i forarbeidene er forutsatt at instruksens antall, av hensyn til belastningen på tjenestene, ikke uten videre bør overskrides. Det skal også presiseres at utvalget gjennomgående har holdt seg til det minimum instruksens angir, også for etterretningstjenestens vedkommende. Slik utvalget ser det, må det imidlertid være utvalgets vurdering av om det makter å fylle inspeksjonsoppgavene som her må være avgjørende. Utvalget ser ikke behov for generelt å øke det årlige antall inspeksjoner i FO/E. Men med en inspeksjon hver sjette måned, er det naturlig at det særlig er her det eventuelt kan oppstå behov for å gjennomføre en ekstra inspeksjon eller be om særskilte orienteringsmøter.

En annen side ved inspeksjonsvirksomheten som det er grunn til å ta opp i forbindelse med evalueringen, gjelder bruk av uanmeldte inspeksjoner. Slike uanmeldte inspeksjoner burde kunne foretas sentralt så vel som av underliggende sivile og militære myndigheter. Lederen for det svenske kontrollutvalget har i samtale uttalt at han har positive erfaringer med bruk av uanmeldte inspeksjoner. En viss bruk av slike inspeksjoner vil også motvirke at utvalget faller inn i et fast mønster. Verken lov eller instruks hjemler eksplisitt uanmeldte inspeksjoner. Utvalget leser imidlertid regelverket slik at hjemmel for dette foreligger. Men uansett denne forståelsen av regelverket, ville utvalget finne det hensiktsmessig om instruksens eksplisitt slår fast at uanmeldte inspeksjoner kan foretas. Ved å slå dette fast i instruksens, gjøres ordningen allment kjent for tjenestene og vil ikke kunne oppfattes negativt.

2. Sakkyndig bistand

Som redegjort for i årsmeldingen for 1999 har utvalget etterhvert begynt å ta i bruk sakkyndig bistand innenfor tele- og datakommunikasjon. Behovet er størst i etterretningstjenesten, men også POTs kommunikasjonskontroll og monitoringsvirksomheten i FO/S, kan tilsi en viss bruk av sakkyndighet i kontrollvirksomheten. Erfaringene i forhold til etterretningstjenesten er gode. Bruk av sakkyndig bistand gir utvalget større betryggelse for at den kontrollen som utøves er effektiv. Utvalget har også inntrykk av at tjenestene ser positivt på dette, fordi det gir dem større trygghet for at de redegjørelser de gir blir forstått, og for at de kan bli vurdert på faglig grunnlag.

Kontrolloven § 10 og instruksens § 2 tredje og fjerde ledd gir utvalget vid adgang til å anta bistand. Det skulle således ikke være problematisk i forhold til gjeldende regelverk at utvalget i større grad knytter til seg sakkyndige. Utvalget vil likevel gjøre oppmerksom på at bruk av sakkyndig synes å være en nødvendighet innenfor deler av kontrollområdet. Det ligger her et klart potensiale for å øke kvaliteten på kontrollen ytterligere i forhold til i dag. En aktuell metode kan f.eks. være å gi sakkyndige konkrete oppdrag for utredning eller undersøkelse, som kan munne ut i en rapport til utvalget. Utvalget tar sikte på å bruke sakkyndig bistand fremover i større grad.

3. Forholdet til overordnet påtalemyndighet

Forholdet til overordnet påtalemyndighet er omtalt i utvalgets årsmelding for 1998, og utvalget finner grunn til kort å kommentere problemstillingen her.

Overordnet påtalemyndighet (statsadvokat og riksadvokat) omfattes ikke av utvalgets kontroll, jf kontrolloven § 1 annet ledd. Avgrensningen mot overordnet påtalemyndighet har blitt mer aktuell, eller synlig, etter at POT har gjennomført et klart skille mellom etterforskingssaker, som følger straffeprosesslovens regler, og forebyggende saker som reguleres av overvåkingsinstruksens. I etterforskingssakene er POT underlagt kontroll og styring fra overordnet påtalemyndighet. I de forebyggende sakene har Justisdepartementet et overordnet ansvar.

POTs disposisjoner omfattes av utvalgets kontrollansvar, hva enten det gjelder etterforskingssaker eller forebyggende saker. Fordi det i etterforskingssaker kan være utstrakt kontakt og samarbeid mellom saksansvarlig i POT og statsadvokaten, kan imidlertid avgrensningen av hva som er utvalgets kontrollansvar i disse sakene være vanskelig. I kontrollen med POT har det fra tid til annen oppstått spørsmål om dette.

Utvalgets syn er at det ikke er tungtveiende grunner som taler for å utvide kontrollområdet. Det ligger en kontrollfunksjon i det tilsynet overordnet påtalemyndighet har med sakene. Et poeng i dag er også de nylig vedtatte endringene i straffeprosessloven om oppnevning av forsvarer for mistenkte ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder, samtidig som utvalgets kjæremålsrett i disse sakene bortfaller. Det må antas at den nye ordningen vil styrke rettssikkerheten for personer som er under etterforskning av POT, jf i denne sammenheng også avsnitt VII nedenfor. Det vil på den annen side heller ikke være noen god løsning helt å unnta etterforskingssakene fra utvalgets kontroll. En effektiv kontroll forutsetter at man har et fullstendig bilde av virksomheten. Det er også flere sider vedrørende gjennomføringen av skjulte etterforskningskritt hvor utvalget vil ha kontrolloppgaver. Utvalgets kontroll vil naturligvis avgrenses mot domstolskontrollen med enkeltstående etterforskningskritt.

Utvalget foreslår således ingen endringer i kontrollområdet for POT. Imidlertid må § 7 siste ledd i kon-

trollinstruksen oppheves som følge av at kontrollloven § 7 er opphevet.

4. Avhørs form

Kontrollinstruksen § 9 gir bestemmelser om bruk av avhørs form ved gjennomføring av samtaler med privatpersoner og tjenestemenn. Utvalget har så langt ikke hatt saker hvor man har benyttet avhørs form. I DDR-saken (jf Dok. Nr 16 (1996-97)) så utvalget i ettertid at dette burde ha vært gjort i en viss utstrekning. Utvalget får fra tid til annen muntlige orienteringer eller redegjørelser fra enkeltpersoner som ønsker å informere om ulike saksforhold. I den grad slike henvendelser følges opp med nærmere undersøkelser, benyttes vanligvis skriftlig saksbehandling.

Selv om det ser ut til at reglene vil bli benyttet relativt sjelden, vil det kunne oppstå situasjoner hvor reglene behøves. Utvalget foreslår derfor ingen endringer i regelverket her.

V. Oppnevning, størrelse, sammensetning

Utvalget anser det i utgangspunktet ikke som sin oppgave å evaluere spørsmål som oppnevning, størrelse, sammensetning og lignende, da dette er spørsmål som det må ligge til Stortinget å vurdere. I brevet fra Presidentskapet fremgår det imidlertid at man også har ønsket disse spørsmålene vurdert.

Hva angår utvalgets sammensetning, mener utvalget at den blanding man har i dag av personer med politisk bakgrunn og parlamentarisk erfaring, og personer med andre kvalifikasjoner, er en heldig løsning som bør beholdes. Det anses som en styrke for utvalget at det blant sine medlemmer har personer med lang politisk erfaring fra regjering og Storting og lokaladministrasjon. Likeledes er det viktig at utvalget også består av personer med solid faglig bakgrunn, særlig innenfor jus, samfunnvitenskap/samtidshistorie og statsadministrasjon. Hvordan den numeriske fordeling mellom disse bør være, vil ikke utvalget ta standpunkt til.

Utvalget fungerer tilfredsstillende med den størrelsen det har i dag. Den praktiske gjennomføringen av

kontrolloppgavene vil kunne ivaretas forsvarlig også med et noe mindre utvalg. Det viktigste hensynet mot å redusere antall medlemmer, er at det kan gå ut over den bredden i sammensetningen som har vært sett som viktig også for allmennhetens tillit.

VI. Sekretariatet

Sekretariatet består i dag av en jurist, ansatt hos sivilombudsmannen, og en kontormedarbeider, ansatt i Stortingets administrasjon. Begge arbeider på deltid for utvalget.

Denne ordningen er fleksibel, og fungerer stort sett godt. Utvalget anser sekretærens tilknytning til sivilombudsmannen og fagmiljøet der som svært nyttig, og ønsker å beholde en slik tilknytning. Utvalget ønsker imidlertid å få vurdert om det er mulig å etablere en ordning hvor ytterligere en ansatt hos ombudsmannen kan gis mulighet for å tilknyttes sekretariatet i situasjoner hvor det oppstår særlige behov. Det tenkes her på situasjoner hvor det kan være spesielt stor arbeidsbelastning, og ved sykefravær. Sivilombudsmannen har i møte med utvalgets leder stilt seg positiv til å medvirke til en slik ordning, såfremt de ressursene utvalget da legger beslag på kan bli kompensert.

Når det gjelder administrative og kontormessige gjøremål, er det ikke behov for endringer.

VII. Arkivordning for forsvarere

I årsmeldingen for 1999 har utvalget omtalt spørsmålet om opprettelse av et arkiv over anonymiserte rettsavgjørelser for forsvarere som blir oppnevnt i saker hvor det begjæres tillatelse av forhørsretten til å foreta skjulte etterforskingsskritt.

Spørsmål i forbindelse med etablering av et slikt arkiv utredes nå av Justisdepartementet. Dersom det blir aktuelt å legge oppgaver i den sammenheng til utvalget, vil dette bli tatt opp herfra i eget brev til Presidentskapet.

Denne uttalelsen er vedtatt av EOS-utvalget i møte 30.10.00.

Vedlegg 2

Brev fra kontroll- og konstitusjonskomiteen, til Stortingets presidentskap, datert 30. januar 2001.

Vedrørende evalueringsuttalelse fra EOS-utvalget

Kontroll- og konstitusjonskomiteen fikk i brev datert 7. desember 2000 fra Stortingets direktør oversendt evalueringsuttalelsen fra EOS-utvalget datert 29. november 2000.

Komiteen har følgende merknader:

- I. Komiteen mener EOS-utvalget i sin evalueringsuttalelse har berørt alle sentrale problemstillinger som er naturlig å ta opp i forbindelse med evaluering

av lovens virkning og utvalgets arbeid. Komiteen har således ingen ytterligere tema eller konkrete forhold som skal trekkes frem.

- II. Under henvisning til EOS-utvalgets brev gis i det etterfølgende komiteens synspunkter:

Inspeksjoner.

Komiteen mener kombinasjonen av anmeldte inspeksjoner, kontroller og stikkprøver på en tilfredsstillende måte ivaretar kontrollformålene slik de er

beskrevet i § 2 i loven hva angår å klarlegge om og forebygge at det utøves urett, ikke utilbørlig skader samfunnslivet samt at de hemmelige tjenestene driver sin virksomhet innenfor rammene av lov, direktiver og ulovfestet rett. Komiteen er av den oppfatning at EOS-utvalget og tjenestene over tid har bygget opp gjensidig tillit som tillater både inspeksjon og dialog. I så måte er Stortingets intensjoner med loven, etter komiteens oppfatning, langt på vei oppnådd i og med at tjenestene både er underlagt ekstern og uavhengig parlamentarisk kontroll, og deres virksomheter er mer anerkjent som en del av vårt demokrati.

Klagebehandling.

Komiteen er av den oppfatning at klagebehandlingen skal være grundig og må oppfattes som seriøs slik at EOS-utvalgets troverdighet og legitimitet ikke kan trekkes i tvil. I tillegg skal selvsagt klagebehandlingen også ha preventiv virkning overfor tjenestene. At utvalget på grunn av graderingen av sakene ikke kan gi en fullstendig begrunnelse for sine konklusjoner må man leve med, og komiteen ser ikke at det er grunn til å endre på dette forhold.

Etterfølgende kontroll og utvalgets initiativrett.

Komiteen sier seg enig med EOS-utvalget i at der kan oppstå spenninger mellom prinsippet om etterfølgende kontroll og initiativretten til å kreve innsyn i løpende saker, og at dette krever at utvalget og tjenestene er seg bevisst rollene. Således må ikke et krav om innsyn og uttalerett forlede noen til å oppfatte utvalget som det de selv kaller «legitimitets-leverandør» overfor tjenestene fordi det i så fall vil bryte med rollen som Stortingets kontrollorgan. Utvalget tar selv opp ønsket om å ha mer presise kriterier enn hva loven og instruksene inneholder, og komiteen er enig med utvalget i at dette er et dilemma som ikke lar seg regulere mer konkret med lov eller instruks, men må finne sin løsning ut fra den gitte situasjonen. At ytterligere erfaring både kan gi utvalget bedre grunnlag for å håndtere problemet, og eventuelt avklare grunnlaget for regelendring som Stortinget så i sin tur må ta stilling til, ser ikke komiteen bort fra.

Utvalgets innsynsrett.

Komiteen sier seg enig i at det ikke er behov for endringer i det formelle regelverket, og vil uttrykke tilfredshet med at den avklaring som Stortinget gjorde i forbindelse med årsberetningen 1998 har hatt en positiv virkning.

Utvalgets årsmeldinger, kommunikasjon med Stortinget.

Komiteen registrerer at utvalget reiser problemstillingen at det ved helt spesielle tilfeller kunne være hensiktsmessig å gi Stortinget graderte opplysninger. Komiteen forstår utvalgets bekymring for å komme i den situasjonen at de sitter på opplysninger den mener ikke kan bringes videre til noen andre enn oppdragsgi-

veren Stortinget. Tross dette mener Komiteen at andre tungtveiende hensyn taler i retning av å videreføre dagens strenge praksis, og foreslår dermed ikke endringer i verken loven eller instruksene.

Antall inspeksjoner, uanmeldte inspeksjoner.

Komiteen har merket seg utvalgets vurdering av at antall inspeksjoner fastsatt i instruksene, er passende. Komiteen er enig med utvalget i at verken loven eller instruksene eksplisitt hjemler uanmeldte inspeksjoner. Komiteen anbefaler Presidentskapet å utrede og vurdere nærmere om uanmeldte inspeksjoner skal kunne finne sted, også hensett til om slike inspeksjoner kan medføre etterfølgende protest fra overvåkningssjefen jfr. instruksens §§ 5 og 6.

Sakkyndig bistand.

Utvalget har med hjemmel i både loven og instruksene anledning til å bruke sakkyndig bistand, hvilket er gjort hva angår tele- og datakommunikasjon. Komiteen registrerer at utvalget tilkjenner at de fremover tar sikte på i større grad å bruke sakkyndig bistand, og komiteen vil understreke at dette selvsagt må skje innenfor de budsjetttrammer utvalget får fra Stortinget. Komiteen påpeker også at ekstern sakkyndig bistand krever nødvendig sikkerhetsklarerings, og er en utfordring for behovet å holde sensitive data innenfor en begrenset krets.

Forholdet til overordnet påtalemyndighet.

Utvalget tar opp det forhold at overordnet påtalemyndighet (statsadvokat og riksadvokat) ikke omfattes av utvalgets kontroll. Komiteen ser at der kan oppstå situasjoner hvor avgrensningen problematiseres ved at der nå er utstrakt kontakt og samarbeid i etterforskningsaker mellom statsadvokaten og POT. Komiteen er enig med utvalget i at det likevel ikke er tungtveiende grunner til å utvide kontrollområdet. Komiteen viser til den vedtatte endring i straffeprosessloven om oppnevning av forsvarer for mistenkte ved bruk av skjulte etterforskningsmetoder, samtidig som utvalgets kjæremålsrett i disse sakene er bortfalt. Dette forhold ble omtalt i Innst. S. nr. 188 (1999-2000) om årsberetningen fra EOS-utvalget 1999, og komiteen sier seg enig med utvalget i at § 7 siste ledd i kontrollinstruksene må oppheves som følge av at kontrolllovens § 7 er opphevet.

Avhørs form.

Utvalget konstaterer at instruksens § 9 gir bestemmelser om bruk av avhørs form, men at dette ikke har vært praktisert. Komiteen deler utvalgets oppfatning av at det kan oppstå situasjoner hvor reglene likevel behøves, og at det derfor ikke er behov for endringer.

Oppnevning, størrelse og sammensetning.

Komiteen har i sitt arbeid med utvalgets årsberetninger og sammensetning ikke sett behov for å endre

antall medlemmer. For øvrig viser komiteen til Innst. S. nr. 77 (1997-98).

Sekretariatet.

Komiteen viser til at sekretariatet består av en jurist, ansatt hos sivilombudsmannen, og en kontomedarbeider, ansatt i Stortingets administrasjon. Begge arbeider deltid for utvalget.

Utvalget tar opp ønsket om å etablere en ordning hvor ytterligere en ansatt hos sivilombudsmannen kan gis mulighet for å tilknyttes sekretariatet i situasjoner hvor det oppstår særlige behov. Sivilombudsmannen har overfor utvalgets leder stilt seg positiv til dette, men forutsetter økonomisk kompensasjon. Komiteen er av den oppfatning at dette bør kunne arrangeres,

men at utvalget må forholde seg til det budsjett Stortinget har vedtatt, og komiteen anbefaler ikke at det åpnes for en generell økning i bemanningen.

Arkivordning for forsvarere.

Utvalget viser til at de i årsberetningen for 1999 omtalte spørsmålet om opprettelse av et arkiv over anonymiserte rettsavgjørelser for forsvarere som blir oppnevnt i saker hvor det begjæres tillatelse av forhørsretten til å foreta skjulte etterforskningskritt. Komiteen ser at det kan være behov for et anonymisert arkiv og tar til etterretning at dette spørsmålet nå utredes av Justisdepartementet. Komiteen er enig med utvalget i at dersom dette får konsekvenser for utvalget så må Presidentskapet bli orientert.